

BİR SOSYAL DIŞLANMA UNSURU OLARAK: CİNSEL KİMLİK

Asude Zeynep ARAL

Sakarya Üniversitesi, asudezeyneparal@hotmail.com, - ORCID NO:0009-0001-2780-9876

DOI Nr. 10.5281/zenodo.18289375

ÖZET

Sosyal dışlanma ve ayrımcılık pratikleri gündelik hayatın işleyişini, bireylerin psikolojik ve fiziksel bütünlüğünü ve yaşam güvencelerini tehdit eder. Ayrımcılığın ve sosyal dışlanmanın her boyutu birbirinden etkilenmekte ve birbirini etkilemektedir. Farklı cinsel kimliklere sahip bireyler toplumda dezavantajlı olarak nitelendirilen gruplar içinde bulunmaktadır. Yaşlılar ve engelliler gibi diğer dezavantajlı grupların aksine görünürlükleri, yaşamlarını olumlu şekilde etkilememektedir. Bu çalışma, toplumda dezavantajlı bir grup olarak nitelendirilen farklı cinsel kimliklere sahip bireylerin toplumsal kabul görme ve sosyal dışlanma süreçlerinin incelenmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Cinsel Kimlik, Dışlanma.

Abstract

Social exclusion and discrimination practices threaten the functioning of everyday life, the psychological and physical integrity of individuals and their life security. Each dimension of discrimination and social exclusion is affected by and affects each other. Individuals with different sexual identities are among the groups characterized as disadvantaged in society. Unlike other disadvantaged groups such as the elderly and the disabled, their visibility does not positively affect their lives. This study aims to examine the social acceptance and social exclusion processes of individuals with different sexual identities, who are considered as a disadvantaged group in society.

Keywords: Discrimination, Sexual Identity, Exclusion.

1.GİRİŞ

Farklı cinsel kimliklere sahip bireyler toplumda dezavantajlı olarak nitelendirilen gruplar içinde bulunmaktadır. Dezavantajlı diğer grupların aksine kültürel, politik, sosyal, ekonomik kurumlardan ve medyadan dışlanmakta; aynı zamanda negatif ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Dışlanma pratiklerinin ürettiği sorunlar iki farklı şekilde kendini göstermektedir; görünür kimlik mi yoksa görünmezlik mi? Bu ikili çıkmaz süreç ve sonuç bağlamında her birey için farklılık göstermektedir. Dezavantajlı olarak nitelendirilen diğer gruplar için toplumda görünür olmak önemli bir yer tutar ve akabinde sosyo-politik alanda pozitif ayrımcılığa temel olur. Farklı cinsel kimliklere sahip bireyler ise görünür olmamayı ve kimliklerini gizlemeyi yüksek oranda tercih etmektedirler. Karşı cinsle ilgileniyormuş gibi davranma, heteroseksüel tutumlar içinde bulunma, sessiz kalma, daha yardımsever olma, konuyu değiştirme ve dindar olarak gözükmek gibi davranışlar bireylerin cinsel kimliklerini gizlemek için başvurduğu stratejilerden birkaçıdır. Bu durum, bireyin ruh sağlığını olumsuz şekilde etkilemektedir.

Farklı cinsel kimliklere sahip bireylere karşı duyulan nefret, korku veya hoşnutsuzluk literatürde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Nefret söylemi davranışı ile başlayan dışlanma süreci uzak durma, ayrımcılık ve

fiziksel şiddet ile devam etmektedir. Dezavantajlı olarak nitelendirilen diğer gruplardan farklı olarak ayrımcılığa maruz kaldıkları ilk ve en yakın çevre, ailedir. Aile içerisindeki dışlanma pratikleri kabullenmeme ve şiddet davranışları şeklinde olabilmektedir. Aynı zamanda çoğu toplumda baskı, önyargı, ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmaları bireylere yönelik hak ihlallerini arttırmaktadır. Haklarını koruyacak hukuk sistemin veya belli bir sistem aracının bulunmaması; mevcut hukuk sisteminde ise farklı ve negatif tutumlar ile karşı karşıya kalmaları ayrımcılığın temel faktörlerinden birisidir. Bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılık ve sosyal dışlanma süreçleri onları birbirleri ile daha fazla dayanışma içerisinde olmaya itmiş, dayanışma ve örgütlenme hareketleri zaman içerisinde toplumda kendisine bir yer edinebilmiştir.

Bu çalışma bağlamında cinsel kimliğin bir sosyal dışlanma unsuru olarak toplumda nasıl tezahür ettiğini, bahsi geçen olgular ve sorunsallar çerçevesinde tartışacağız.

2. Kavramsal Çerçeve Cinsel Yönelim ve Cinsel Kimlik

Cinsel yönelim ve cinsel kimlik kavramları işaret ettiği şeyler ve tanımlamaları bakımından birbirlerinden farklıdır. Cinsel yönelim kavramı, kişinin cinselliğini oluşturur; yani temelde kişinin hangi cinsiyete karşı ilgi, heyecan, cinsel çekim ve arzu duyduğu ile ilgilidir. Cinsel yönelimin hemcinsine olması, karşı cinse olması veya iki cinse birden olması

durumları literatürde ayrı ayrı tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar, cinsel kimlik kavramını oluşturmaktadır.

Cinsel yönelim kavramı ile cinsel kimlik kavramları birbirinin yerine kullanılamaz. Cinsel kimlik kavramı daha çok tanımlamalar ile ilgilidir. Bireylerin karşı cinse veya hemcinslerine karşı dürtüsel şekilde ilgi duyması onların yönelimlerini ifade ederken; bu yönelimler doğrultusunda yapılan tanımlamalar ise cinsel kimliği ifade etmektedir. Cinsel kimliğin oluşumu konusu, özellikle psikoloji alanındaki önemli çalışma alanlarından birisidir.

Tüm bu kavramsal çerçevelerin yanında, güncel yerini hala koruyan ‘tercih mi, yoksa doğal eğilim mi?’ sorusu güncelde net bir cevap bulamamıştır. ‘Cinsel tercih’ ibaresinin kullanımı ‘cinsel yönelim’ ibaresinin kullanımından çok daha yaygın, daha kabul görülmüş ve toplumsal olarak daha fazla kabul edilmektedir. Ancak farklı cinsel kimliklere sahip bireyler cinsel yönelimin bir tercih değil doğal eğilim olduğu görüşünü savunmaktadır. Eşcinselliğin, herhangi bir tıbbi müdahale ile bile heteroseksüelliğe dönüştürülemeyeceğini keskinlikle ifade ederler.

Kavramsal çerçeveye son olarak, bireylerin farklılıkların nasıl tanımlandığı ve bu farklılıkların hangi kavramlar ile ifade edildiği eklenmelidir. Tanımlar, *Türkiye’de Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu*’ndan¹ direkt olarak alınmıştır.

¹
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/publicatio>

n/15-turkiyede-cinsel-yonelim-veya-cinsiyet-
kimligi-temelinde-ayrilmclgn-izlenmesi-raporu/

- Biseksüel (bisexual): Duygusal ve/veya cinsel açıdan her iki cinse yönelebilen/ilgi duyan kadın veya erkeği ifade eder.
- Eşcinsel (homosexual): Duygusal ve/veya cinsel açıdan hemcinsine yönelen/ilgi duyan kadın veya erkeği ifade eder.
- Gey (gay): Erkek eşcinsel. Eylül 2006'da Türk Dil Kurumu (TDK) elektronik sözlüğüne "gey" kelimesinin karşılığı erkek eşcinsel olarak geçmiştir.
- Lezbiyen (lesbian): Kadın eşcinsel. M.Ö. 6. yüzyılda Lesbos Adası'nda (Midilli) yaşayan Yunan kadın Şair Sappho'nun Afrodite'ye âşık olduğu için lezbiyen olduğu iddia edilmiştir. Bu nedenle "lezbiyen" kelimesinin "Lesbos" kelimesinden geldiği varsayılır.
- Queer: Aslen "tuhaf", "acayip" anlamına gelen queer sözcüğü ilk kez 20. yüzyılda "ibne" anlamında kullanılmıştır. Başlangıçta heteroseksüeller tarafından hakaret ve aşağılama amacıyla kullanılan sözcük zaman içerisinde eşcinseller tarafından benimsenmiş ve negatif anlamından sıyrılmıştır. Günümüzde, eşcinsel hakları gibi konularda yaygın olarak eşcinsel anlamında kullanılır.
- Transseksüel (transsexual): Kendisini karşı cinse ait hisseden veya karşı cinse benzeme isteği duyan kişilere transseksüel denir. Hem erkek hem de kadın için geçerlidir. Kişi, bedeninin seçtiği cinsiyete uygun hale gelmesi için hormonal ve/veya cerrahi tedavi görmek ister veya görmüştür.
- Travesti (transvestite): Sadece öteki cinsiyet gibi giyinmektir. Herhangi bir cinsiyet kimliği ya da herhangi bir cinsel yönelim değildir.

3. Tarihsel Çerçeve Cinsel Yönelim ve LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transcinsiyet)

"Günah söyleminden hastalığa, hastalıktan hak talebine."

Cinsel yönelim konusunda modern dünyanın ürettiği düşünce sistemi, farklı cinsel kimliklere sahip bireylerin son birkaç yüzyıldır var olduklarıdır; özellikle teknoloji çağının başlaması, hak ve özgürlükler alanında değişimler yaşanması cinsel yönelimi farklı bireylerin bir anda ortaya çıkmasına ve çoğalmasına sebep olduğu düşüncesini egemen kılmıştır. Ancak tarihsel sürece baktığımızda durum pek de böyle değildir. "Sherry Wolf, "tonlarca tarihsel kanıtın, bugün eşcinsel davranış diye tanımladığımız şeyin en azından binlerce yıldır var olduğunu ortaya koyduğunu ve eşcinsel davranışların insanlar dünya üstünde yürümeye başladığından bu yana olduğunu varsaymanın mantıklı olduğunu" ifade eder. Antik Yunan ve Roma'dan Osmanlı İmparatorluğu'na, İslam toplumlarından Avrupa'ya, Hindistan'dan Çin'e, Afrika kabilelerinden Amerikan yerlilerine kadar bugün eşcinsellik yahut transeksüellik olarak adlandırılan davranış ve pratiklerle karşılaşmak mümkündür. Bireyin hemcinsiyle kurduğu ilişki kimi toplumlarda günahlar arasında sayılıp ağır cezalarla yasaklanırken kimi toplumlarda meşru görülmüş, en azından kayıtsız kalınmıştır" (Altunpolat, 2017:7).

Eşcinsellik/Homoseksüellik kavramı ilk kez 1868 senesinde Alman-Macar gazeteci Karl-Maria Benkert tarafından, Alman

seksolog Karl Heinrich Ulrichs'e yazılan bir mektupta kullanılmıştır. Kavramın İngilizceye girişi ise 1890 yıllarında olmuştur. Eşcinselliğin, doğuştan gelen ve tedavi edilmesi mümkün olan bir hastalık olduğu düşüncesi ise ilk kez 1897 yılında şair-yazar John Addingt ile seksolog Havelock Ellis'in beraber kaleme aldığı Sexual Inversion (Cinsel Terslik) isimli kitapta ifade edilmiştir. Tarihteki ilk eşcinsel dergi 'Der Eigene' (Biricik) 1896'da Almanya'da yayın hayatına başlamış; ancak Nazi iktidarı ile birlikte eşcinsel tüm hareketler yok edilmiş, eşcinsel bireyler toplama kamplarına gönderilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasındaki ilk eşcinsel örgüt, 1946'da Hollanda'da Shakespeare Club (Shakespeare Kulübü) adıyla kurulmuştur. 1950'li yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri'nde soğuk savaşın ağırlığının hüküm sürdüğü zaman diliminde eşcinsellik her eyalette suç sayılmış, eşcinseller işkenceye ve tedavi adı altında şiddet davranışlarına maruz kalmışlardır.

Günümüzdeki LGBT hareketinin bir toplumsal mücadele olarak başlaması ise 28 Haziran 1969 gününün gecesinde New York polisinin eşcinsellerin ve transların eğlenmek için bulunduğu bir gece mekanına baskın düzenlemesi ve akabinde mekandaki kişilerin direnişi ile başlamıştır. Daha sonraki günler artan kişi sayısı ile beraber gerçekleşen "Stonewall İsyanı" LGBT mücadelesinde kritik bir dönüm noktası olmuştur. Yaşanan süreçten sonra Haziran ayının sonu birçok ülkede 'LGBT Onur Haftası' olarak kutlanmaktadır.

Tüm bu mücadelelerin sonucunda Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) 1973 yılında Ruhsal Bozuklukların Tanı ve İstatistiksel El Kitabı'nda eşcinselliği ruhsal bir bozukluk olarak tanımlamaktan vazgeçmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise 17 Mayıs 1990'da aldığı kararla eşcinselliği Uluslararası Hastalık Sınıflandırması (ICD) listesinden çıkarmıştır. O günden bugüne 17 Mayıs dünyanın çeşitli bölgelerinde ve 2006'dan bu yana Türkiye'de Kaos GL öncülüğünde "Uluslararası Homofobi ve Transfobi Karşıtı Gün" (IDAHOT) olarak kutlanmaktadır (Altunpolat, 2017:9).

Tarihsel kabul sürecine bakıldığında ise farklı cinsel kimliklere sahip bireylerin Batı ülkelerindeki parlamentolarda siyasal temsil olanağına kavuşmaya başladıkları yıllar 1990'lar ve 2000'lere isabet etmektedir. Tabi ki "yasal ve hukuksal tartışmalar bugün de devam etmekte ve her geçen gün yeni kazanımlar elde edilmektedir. Bunun dışında LGBT'ler uluslararası birliktelikler ve ağlar oluşturarak LGBT hareketinin Batı dışında da pek çok ülkede de güçlenmesine katkı sağlamışlardır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Batı Avrupa ülkelerinde LGBT hareketi yurttaşlık hakları alanında önemli kazanımlar elde etmiş, ayrımcılık karşıtı yasaların, LGBT'lere yönelik nefret suçlarını ve söylemini cezalandıran düzenlemelerin yürürlüğe girmesini sağlamışlardır. Bunlar arasında evlilik, miras ve evlat edinme hakları önemli mücadele alanları ve kazanım başlıkları olarak görülmektedir (Altunpolat, 2017:9)".

Tarihsel sürecin Türkiye kanadına baktığımızda ise LGBT hareketinin ilk ortaya çıkışı 1990'lı yıllara isabet etmektedir. Türkiye'de yayınlanan ilk LGBT dergisi 'Kaos GL'dir; aynı zamanda bir LGBT kuruluşudur ve toplumsal mücadelenin gündemini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. LGBT'lerin Türk siyasal hayatında yer edinebilmeleri ise 2000'li yıllarda gerçekleşmiştir. İlerleyen süreç içerisinde trans bireyler belediye meclis üyeliği ve milletvekilliği gibi politik konumlarda yer alabilmişlerdir.

4. Cinsel Yönelim Temelinde Dışlanma ve Ayrımcılık

Ayrımcılık ve dışlama pratikleri, açık veya kapalı şekliyle gündelik hayatın işleyişini, bireylerin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü ve yaşam güvencelerini tehdit eder. Cinsel yönelim temelindeki dışlanma ve ayrımcılık sorunu ise sadece ülkemizde değil, dünyanın birçok ülkesinde güncel yerini hâlâ korumaktadır. Dışlanma ve ayrımcılık konusunu kategorilendirmeden önce bu kavramların tanımsal olarak işaret ettiklerine kısaca değineceğiz.

Sosyal dışlanma kavramı Fransa kökenli bir deyimdir ve temeli politiktir. 1970'li yıllarda Fransa'da sosyal güvenlik dışında kalan bazı marjinal grupları (özellikle yoksullar) tanımlamak için kullanılmıştır. Yabancı olma - tanıdık olmama veya öteki olma durumları sosyal dışlanmayı üretmektedir. Toplumsal ve kültürel değişimler ise sosyal dışlanmanın dinamik bir kavram olması açısından önemlidir. Kavram içerisinde dışlayanlar ve dışlananlar olarak iki ayrı grup bulunmaktadır; iki ayrı grubun içinde

bulunduğu koşullar ise ortak özellik gösterebilmektedir. Sosyal dışlanma, aynı zamanda, tüm kurumlar çerçevesinde temel unsurlar içermektedir.

Silver, sosyal dışlanma literatüründe önemli bir isimdir. Sosyal dışlanmayı, farklı toplum modellerinde ortaya çıkış nedenleri ve süreçleri olarak üç paradigma içinde açıklar. İlk olarak dayanışma paradigması; toplumla birey arasındaki bağın gevşemesini veya kopmasını dışlanmanın sebebi olarak belirlemiş, toplumdaki biz duygusunun kırılmasına ve anominin ortaya çıkmasına vurgu yapmıştır. Uzmanlaşma paradigması, sosyal düzeni insanların birbirlerine hizmeti ile oluşan bir alışveriş bağı olarak tanımlar. Yani dışlanma, sosyal alanlar arasındaki serbest geçiş ortadan kalktığında ortaya çıkar. Tekelleşme paradigması veya tekeli paradigması, sosyal düzenin zora dayalı bir ilişki biçimi olduğu görüşünden yola çıkar (Tartanoğlu 2010: 4).

Ayrımcılık kavramının açıklamasına dair kabul görülmüş bir tanım bulunmamakla birlikte "herhangi bir kamu yararı ya da mantıklı bir gerekçe söz konusu olmaksızın, bir kişiye, benzer durum ve koşullardaki diğer kişilerden farklı ve eşit olmayan bir muamele" (Çelenk, 2010: 211) durumu olarak tanımlanmaktadır. Farklı cinsel kimliklere sahip bireyler diğer dezavantajlı grupların aksine kurumsal ve sosyal alanda ayrımcılık temelli pratiklere maruz kalmaktadır. Diğer birçok gruptan farklı olarak ayrımcılığa maruz kaldıkları ilk ve en yakın çevre ailedir. Aynı zamanda çoğu toplumda baskı, önyargı, ayrımcılık, dışlanma ve nefret söylemine maruz kalmaları, bireylere yönelik hak ihlallerini

arttırmaktadır. Haklarını koruyacak hukuksal bir sistemin veya belli bir sistem aracının bulunmaması; mevcut hukuk sisteminde ise negatif tutum ile karşı karşıya kalmaları yaşanan ayrımcılığın temel faktörlerinden birisidir. Ayrımcılık ve haklar söz konusu olduğunda bireyler genellikle kimliklerini gizlemeyi ve görünmemeyi tercih etmektedirler. Cinsel kimliği sebebiyle işten çıkarılan çalışanın hakkını araması durumunda çalışan, yeni bir işe kabulü veya icraati sırasında daha görünür olacaktır. Kimliğini gizlemesi ihtimali azalacak, bu durum da ayrımcılığa daha fazla maruz kalmasına sebebiyet verecektir. Bireylerin hak mücadelesinde pasifleşmesi ve çoğu zaman yasal yollara başvurmaktan geri durmasının en önemli sebeplerinden biri de söz konusu durumlardır.

Ayrımcılık bağlamında anlaşılması gereken bir diğer mesele ise, ayrımcılığın kendini tek bir davranış pratiği ile göstermemesi; gösterilen pratiklerin aynı zamanda bir süreç içerisinde olmasıdır. Bu meseleyi, Allport tarafından 1954 yılında geliştirilen ve ayrımcılık literatüründeki yerini hâlâ koruyan bir şema üzerinden açıklayacağız. Şema, ayrımcılığın ve önyargının kendini aşama aşama nasıl inşa ettiğini göstermektedir.

Güncelde bir suç olarak tanımlanmayan ve toplumda kendini gösteren kötü söz söyleme davranışı önyargının ve ayrımcılığın bir sonucu olarak suç ve şiddet içerikli bir davranışa dönüşebilmektedir. Sürecin en başında dikkatli ve bilinçli olmak, ayrımcılık ve dışlanma temelli davranışların toplumdan silinmesi hususunda önem taşımaktadır.

Son olarak, sosyal dışlanmanın farklı cinsel kimliklere sahip bireyler için toplumsal süreçte nasıl gerçekleştiğini ve toplumda nasıl tezahür ettiğini detaylandıracağız. Sosyal dışlanma kavramı, çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Etkileri ve doğurduğu sonuçlar açısından kapsamı oldukça geniştir. Sosyal dışlanma türleri yaşamın çoğu alanında görülebilir; türlerini temel olarak birkaç başlık altında ele alacağız;

Ekonomik Dışlanma: “Kişilerin gelir getirici bir işten uzak kalmasıyla emek piyasasının dışında kalması durumu olarak

ifade edilebilir. Ekonomik dışlanma beraberinde kötü yaşam koşullarını, sağlık, eğitim, beslenme olanaklarının sınırlılığını getirmektedir” (Taş, 2019:30). Aynı zamanda iş ve meslek sahibi iken de mümkün olabilmektedir. Farklı cinsel kimliklere sahip bireyler cinsel yönelimleri sebebiyle toplumun diğer kesimindeki bireylere göre daha güvencesiz bir konumda bulunmaktadır. Bireylerin cinsel kimlikleri sebebiyle uğradıkları ayrımcılık ve dışlanma alanlarında ilk olarak çalışma hayatı gelmektedir. Bu alandaki çalışmalar genel olarak ikili cinsiyet üzerinden gerçekleşse de farklı cinsel kimliklere sahip bireyler için de oldukça önemli ve kritik bir problemidir.

İş hayatında yaşanan ayrımcılık ve dışlanma pratikleri kendisini ilk olarak işe alım sırasında göstermektedir. İşe alım sırasında yaşanan sorunlar iş yaşamından uzaklaştırılma ve akabinde güvencesiz çalıştırma gibi durumları da beraberinde getirmektedir. İş yaşamındaki dışlanma pratikleri alay etme, sözlü ve fiziksel taciz, yok sayma, aşağılama, kendi kimliğini üstün gören söylemlerde bulunma, iftiraya maruz kalma, mobbing, damgalama ve saygısızlık davranışları ile kendisini göstermektedir. Cinsel kimliklerini veya yönelimlerini açıklayan bireyler, o noktadan sonra tavırların ve davranışların kendilerine karşı negatif şekilde değiştiğini belirtmişlerdir. Yapılan çalışmaların çoğunda ise bireyler; ancak kimliklerini gizledikleri takdirde dışlanma sürecinin dışında kalabildiklerini ifade etmişlerdir.

Kültürel Dışlanma: Toplumsal ve sosyal yaşama yeteri kadar katılım gösterememe, engellenme ve kabul edilmeme durumu

kültürel dışlanma olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal yaşamın birçok alanında görülen kültürel dışlanma, farklı cinsel kimliklere sahip bireyler için ilk olarak aile yaşantısında kendini gösterir. Aile yaşantısı içerisinde varolan dışlanma pratikleri ailenin reddi, kabullenmeme ve öfke davranışları şeklindedir; bu dışlanma pratikleri zaman zaman fiziksel şiddet davranışı şeklinde de olabilmektedir.

“Türkiye’de Lambdaİstanbul (46) tarafından 116 transeksüel kadınla yapılan “İt iti ısırılmaz” isimli araştırmada, katılımcıların aileye açıldıkları zaman, % 44.8’inin ailelerinden “Biz nerede hata yaptık?”, % 41.4’ünün “Bizi elaleme rezil ettin”, % 34.5’inin “Keşke eşcinsel olsaydın da trans olmasaydın, kimse anlamazdı” ve % 25’inin “Artık bizim çocuğumuz değilsin” sözlerini duydukları belirtilmiştir. Ailelerin bir kısmı kendini suçlarken, büyük bölümünün toplumun bakışı üzerinden değerlendirme yaptığı görülmüştür” (Taş, 2019:31).

Politik Dışlanma: Bireylerin siyasal yaşama katılımları yok denecek azdır; bununla birlikte hukuksal çerçevedeki vatandaşlık haklarını kullanamamaktadırlar. Yapılan çalışmalarda bireylerin herhangi bir devlet kurumuna gittiklerinde çeşitli olumsuz davranışlarla ve negatif tepkilerle karşılaştıkları belirtilmiştir. Devlet kurumlarının bireylere yönelik bakış açısı ve tutumları bireylerin ‘hasta, sapkın, ahlaksız’ oldukları düşüncesinde temellenmektedir. “Kanunlarda bulunan “genel ahlak”a ilişkin sınırlandırmalar, devlet kurumlarının uygulamaları ve mahkeme kararlarında LGBT bireyler

aleyhine yorumlanabilmekte ve kullanılabilmektedir”²

Mekansal Dışlanma: Kavramda bahsedilen “mekan” sözcüğü, bireyin toplumsal yaşam içerisinde kamu veya özel fark etmeksizin kurumlara ve hizmetlere ulaşamaması olarak değerlendirilir. Bireylerin en çok sorun yaşadığı kamu hizmeti, sağlık hizmetleridir. Özel sağlık sigorta kurumlarının bireyleri sağlık riski taşıyan kişiler olarak görmeleri ve akabindeki damgalayıcı tutumları bu alanda önemli bir ayrımcılık ve dışlanma sorunu olarak görülmektedir. Yapılan çalışmalarda bireylerin ayrımcılığa uğramamak için kamusal sağlık hizmetlerine başvurmamaları ve başka çözüm yolları aradıkları belirtilmiştir. Ruh sağlığı hizmetleri açısından ise farklı cinsel kimliklere sahip bireyler tıbbi bir bozukluğa veya hastalığa sahip olarak görülmektedir. Bu durum, bireylerin ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanamamasına sebep olmaktadır.

Mekansal dışlanma bağlamında diğer bir alt başlık olarak; eğitim hizmetinden dışlanma, eğitim kurumlarından dışlanma ve eğitim – öğretim yaşamında akran zorbalığı gibi davranışlar mekansal dışlanma pratiğinin önemli sorunsallarındandır. Heteroseksüel kalıplar içerisinde geçen eğitim süreci, ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalar, özellikle akranlar tarafından maruz kalınan zorbalık davranışları ve öğretmenlerin olumsuz tutumları bireylerin eğitim kurumlarına

karşı güvensiz olmasına ve eğitim sisteminden izole olmalarına sebebiyet vermektedir.

Medya ve Dışlanma: Toplumdaki en güçlü üretim ve temsil aracı olan medyada farklı cinsel kimliklere sahip bireylere yönelik bir temsil bulunmamakla beraber; bireylere yönelik ayrımcılığın ve nefret söylemlerinin tekrar tekrar üretilmesi yine medya aracılığıyla gerçekleşmektedir. “Kaos GL’nin medya izleme grubunun yapmış olduğu, 2009 yılında toplam 190 adet gazete ve derginin incelendiği bir çalışmada taranan 3645 adet haberde 999 stereotip besleyen habere, 833 homofobik ve 99 adet nefret söylemi içeren habere rastlanmıştır. Yine yazılı medya üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada 2009 yılının ilk beş ayı içerisinde yayınlanan gazete haberleri incelenmiştir. Sonuç olarak ana akım medyanın ağırlıklı nefret suçları ve şiddet haberlerini ele aldığı ve LGBT kurbanların cinsel kimliklerine vurgu yapılarak cinayeti meşrulaştıran bir dil kullanıldığı ortaya konmuştur” (Yıldırım, 2016; 85).

“Yazılı basının dışında youtube videolarının incelendiği bir çalışma da mevcuttur. Bu çalışmada incelenen videolar üzerinden yeni medyada eşcinsellere yönelik olan nefret söylemi üzerinde durulmuştur. Türkiye örneği temel alınarak 2014 yılında yayımlanmış olan ve en çok izlenen 3 video seçilmiş, bunlar üzerinden bir söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Bu videolardan ikisi eşcinselliği eğlence ögesi

² Umut Güner, Pelin Kalkan, Yasemin Öz, Elif Ceylan Özsoy, Fırat Söyle, “Türkiye’de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu”, (İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve

Araştırma Merkezi, 2010)
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/publication/15-turkiyede-cinsel-yonelim-veya-cinsiyet-kimligi-temelinde-ayrimclgn-izlenmesi-raporu/>

olarak sunarken diğeri bir hastalık ve dini açıdan lanetlenmiş bir durum olarak yansıtmıştır” (Yıldırım, 2016; 86).

5. Farklı Cinsel Kimliklere Sahip Bireyler İçin Kaçınılmaz Son: Nefret Söylemi

Nefret söylemi kavramı, “hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gören her türlü ifade biçimi” olarak tanımlanmaktadır (Karabatan & Balcıoğlu, 2021;170). Bireylere yönelik gerçekleştirilen nefret söylemleri temelindeki motivasyonlar ortak bir amaca hizmet etse de bu soruna yönelik birkaç farklı kavram ortaya çıkmıştır. Nefret söyleminin boyutlarını ve arka planını anlayabilmek için bu kavramların neleri işaret ettiğini bilmek önemlidir. Toplumda bilinen en yaygın iki kavram vardır. Kavramlar ve tanımlamaları *Türkiye’de Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu*’ndan³ direkt olarak alınmıştır.

- Heteroseksizm (heterosexism): Heteroseksüelliğin yegâne cinsel yönelim olduğunu ileri süren, diğer cinsel yönelimleri yok sayan, baskılayan ya da aşağılayan ideoloji.
- Heteronormative: Toplumda kabul gören tek cinsel yönelimin heteroseksüellik olduğunu ifade eden diğer bir kavramdır. Daha çok sosyo - politik bağlamla ilişkilidir ve toplum tanımlamasında “heteronormatif” şeklinde kullanılır.
- Homofobi (homophobia): Eşcinsellere ya da eşcinselliğe karşı duyulan nefret, korku

ya da hoşnutsuzluktur. Geniş manası ile farklı cinsel kimliklere sahip bireyleri de kapsamaktadır. Sıfat olarak, homofobik şeklinde kullanılır.

Bireylerin maruz kaldığı ayrımcılık ve dışlanma pratikleri, nefret suçları için bir zemin oluşturmaktadır. İlk aşamada söylem davranışı ile başlayan pratikler zaman içerisinde şiddet davranışlarına dönüşmektedir.

Sonuç

Kimlik tanımlamaları sosyal dışlanma konusundaki yerini her zaman korumaktadır. Cinsel kimlik, toplumsal yapılar içinde genellikle sabit ve normatif bir şekilde tanımlanmışken, günümüz toplumlarında bu kimlikler giderek daha fazla çeşitlenmekte ve görünür olmaktadır. Bu çeşitliliğin toplumsal kabul görmesi ise henüz yeterince sağlanamamıştır. Toplumların heteronormatif yapılar üzerine kurulu olması, farklı cinsel kimliklere sahip bireylerin dışlanmasına yol açmaktadır. Bu dışlanma, yalnızca sosyal izolasyonla sınırlı kalmamaktadır. Bireylerin bu dışlanmaya karşı geliştirdiği direnç mekanizmaları sosyal dışlanmanın şiddetini ve etkisini değiştiren önemli bir faktördür. Çeşitli kültürel, ekonomik ve coğrafi faktörler cinsel kimlikten kaynaklanan dışlanma biçimlerini etkileyebilir ve bu dışlanmanın şiddeti, bireysel bağlamda farklılık gösterebilir. Dezavantajlı olarak nitelendirilen diğer grupların aksine bireysel yaşam kaliteleri ve yaşam güvenceleri için kimliklerinin görünür

3

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/publicatio>

n/15-turkiyede-cinsel-yonelim-veya-cinsiyet-kimligi-temelinde-ayrilmclgn-izlenmesi-raporu/

olmamasını tercih etmeleri önem taşımakta; aynı zamanda ayrımcılık temelli bir toplumsal sorunu şekillendirmektedir. Cinsel kimliğin dışlanma süreçlerine etkisini daha iyi anlamak ve bu etkileşimi kırmak için toplumsal farkındalık artırılmalı; ayrımcılık ve dışlanma pratiklerinin en aza inmesi için ise bireysel ve toplumsal alanda hâlâ çok çaba sarf etmek gerekmektedir.

Kaynakça

Altunpolat, R. (2017). LGBTİ'lilere Yönelik Ayrımcılığı Tarihsel ve Politik Temelde Kavramak. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 17 (64), 2-14.

Aypar, G. & Tanyaş, B. (2017). İstanbul'da Yaşayan Transların Dışlanma ve Ayrımcılık Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Çalışma. *İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 71 – 90.

Baird, Vanessa. (2017) Cinsel Çeşitlilik. (Çev. Hayrullah Doğan), İstanbul: Metis Yayınları.

Cankurtaran, Ö. & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık Karşısı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27 (1), 145-160.

Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve Medya, *Televizyon Haberciliğinde Etik*, 211-228.

Demir, B. & Gönüllü, H. J. & Altun, H. & Kartal, S. (2021). HETEROSEKSÜEL SİSTEM İÇERİSİNDE CİNSEL YÖNELİM VE CİNSİYET KİMLİĞİ TEMELLİ SOSYAL DIŞLANMAYA MARUZ KALAN LGBTİ+ BİREYLERİN

PSİKOSOSYAL YAŞAMLARI. *Sosyal Hizmet Dergisi*, (1), 50 – 68.

Kara, Y. (2022). “Nitel Bir Araştırmanın Gösterdikleri: Türkiye’de LGBTQ+ Olmak”, *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 52, Denizli, ss. 399-415.

Karataban, E. & Balcıoğlu, İ. (2021). Cinsel Yönelime ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Ayrımcılıkların Nefret Suçları Bağlamında İncelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7 (2), 169-190.

Kudret, H. A. (2020). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Yasaklanan Ayrımcılık Temeli Olarak Cinsel Yönelim. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 1079-1110.

Özalp, A. (2021). Gündelik Yaşamda Cinsel Kimliğin Sunumu: Sembolik Etkileşimci Bir Bakış. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 7, 1-13.

Sezer, Özlem. *LGBT Bireylerin Yalnızlık, Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi*. Trabzon:Trabzon Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Tartanoğlu, A. G. Ş. (2010). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (42), 1-13.

Yıldırım, Leyla. *Sosyal Dışlanma Karşısında Cinsel Kimliğin Kurulumu*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Zengin Taş, Esin. (2019). *LGBT'lerin Sosyal Dışlanma Yaşantıları, Cezaevi Süreçleri ve Sosyal Hizmet İhtiyaçları*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.